

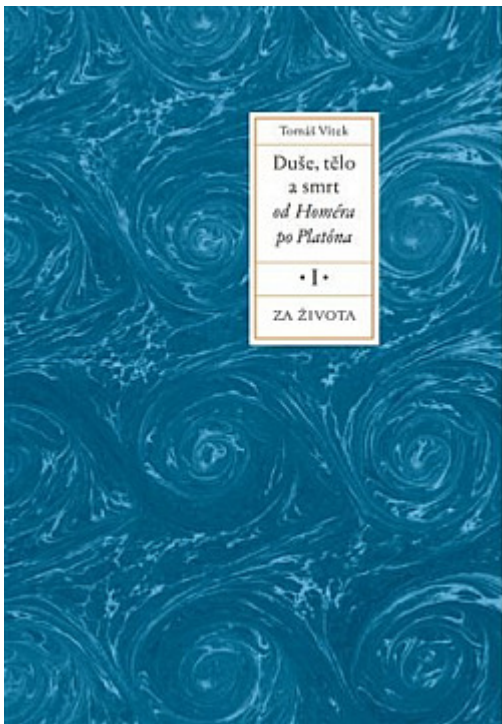
Hľadanie duše 1

Matúš Porubjak

Matúš Porubjak: Hľadanie duše 1 [Searching for the Soul 1]. In: *Ostium*, vol. 20, 2024, no. 2 (review).

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Tomáš Vítek: *Duše, tělo, smrt od Homéra po Platóna I.: Za života*. Herrmann & synové 2022.

V roku 2022 vydal Tomáš Vítek zatiaľ svoju poslednú monografiu *Duše, tělo, smrt od Homéra po Platóna I.: Za života*. Kniha mapuje základné skúsenosti, danosti a spôsoby uvažovania človeka v antickom Grécku medzi 8. a 4. st. p. n. l. s ohľadom na proces štrukturácie ľudského vnútra živého človeka a jeho chápania seba samého. Vo vydanom prvom diele autor avizuje jeho pokračovanie, ktoré má byť venované širokej palete eschatologických predstáv ovplyvňujúcich proces skúsenosti ľudského vnútra a chápania seba samého v skúmanom období.

Vítkova kniha pozostáva z *Úvodu*, dvoch hlavných častí (*I. Části člověka*, *II. Stvoření nitra*), členených na jednotlivé kapitoly a ich časti, *Appendixu* (zoznamu výskytu vybraných adjektív a slovies viažucich sa na skúmané kľúčové psycho-fyzické funkcie), *Zoznamu skratiek*, *Bibliografie* a anglického *Summary*. Za každou z hlavných kapitol sa nachádza podrobné zhrnutie, ktoré umožňuje čitateľovi vytvoriť si ucelený obraz o preberanej téme bez toho, aby musel siahnuť k predchádzajúcim detailným rozborom zdrojových textov a interpretačných nuáns.

V úvode práce sa autor vyjadruje k problematike skúmania duše a odhaľuje komplikácie, ktoré so sebou podrobnejšia analýza tohto fenoménu prináša. Pokračuje prehľadom niektorých kľúčových novodobých interpretačných koncepcií (Taylor, Rohde, Durkheim, Arberman, Snell a ďalší) a predstaví východiská a ciele knihy. Za hlavnú metódu práce si autor volí analyticko-deskriptívny prístup voľne priradený do žánru „history of ideas“, ktorý umožňuje nielen skúmať kľúčové pozície a súvislosti smerodajné pre vytváranie konceptu duše a tela, ale aj zobrať do úvahy okrajové či slepé cesty. Autor tak svoje skúmania neobmedzuje len na pramene filozofické a náboženské, ale systematicky spracováva aj zdroje lekárske, literárne, historické, rétorické a epigrafické. Pri ich interpretácii kriticky využíva jednak neskoršie antické zdroje, jednak veľké množstvo kľúčových moderných komentárov. Vítkova minuciózna práca s pôvodinami a komentármi, jeho široký záber a analyticko-deskriptívny prístup činia z jeho práce veľmi komplexné a unikátne dielo.

Prvá časť jadra práce - *I. Části člověka* je primárne členená na tri časti: 1. *Duša u Homéra* (rozdelená na psychické aktivity a fyzickú stránku u Homéra); 2. *Psycho-fyzické fenomény po Homérovi*; 3. *Psýché po Homérovi*. Kľúčovými termínmi, ktoré autor v týchto troch kapitolách sleduje, sú srdce (*kradié, étor, kér*), *thýmos, frén (frenes), noos, menos, gýia a melea, chroos, psýché, sóma* a niektoré ďalšie. Kľúčovými autormi/textami sú Homér, Hésiodos, archaickí lyrici, predsokratovci (s dôrazom na Hérakleita a Démokrita), Sókratés, lekárske spisy a ďalšie texty, vrátane rétorickej a epigrafickej literatúry. Všetky kľúčové pojmy a zdroje sú vybrané s veľkou precíznosťou a relevanciou. Predsa len by som zvažil venovať sa podrobnejšie aj termínu *búlé*, ktorý sa vyskytuje tak na úrovni jednotlivca, ako aj society, čo by mohlo priniesť zaujímavé paralely medzi fungovaním/ustanovovaním individua a spoločenstva, potencionálne využiteľné v druhej časti práce.

Druhá časť jadra práce - *II. Stvoření nitra* sa venuje otázke vnútra človeka a konštituovania osobnosti v skúmanom období. Pozostáva z troch hlavných kapitol (ich číslovanie je pokračovaním číslovania prvej časti): 4. *Hierarchizace nitra*; 5. *Životní centra* (členené na pevné centrá - brucho, hrudník, hlava a mozog, a plynúce centrá - slzy, sperma, špič, krv a dych) a poslednej 6. *Tělesnost a osobnost*, ktorá sa venuje témam osobnosti u Homéra, osobnosti po Homérovi a skúmaniu, či by niektorý z dobových termínov mohol reprezentovať človeka ako osobnosť.

Práve k tejto druhej časti práce mám jednu metodickú výhradu. Autor na začiatku kapitoly 6.3. *Ekvivalenty osobnosti?* (z ktorej si tu dovoľím uviesť dlhšiu citáciu), najprv vhodne konštatuje, že v ním skúmanom období nie je možné nájsť žiaden významový ekvivalent alebo charakteristiku, ktoré by zodpovedali alebo sa aspoň približovali osobnosti tak, ako ju chápeme dnes. Následne pokračuje:

„Hodně ovšem záleží na tom, z jakých pozic člověk k tématu přistoupí a co bude osobností rozumět. Nejrozšířenějším východiskem je karteziánský model osobnosti, který je v řadě ohledů dodnes používán, třebaže existují i jeho kritici, kteří se pokoušejí nalézt nějaký současnější koncept, který by se tolik neopíral o subjektivitu „já“ a byl s antickým myšlením kompatibilnější. Základními pilíři karteziánského modelu osobnosti, o jehož výměr a prosazení se vedle Reného Descartese výrazně zasloužil také John Locke, jsou sebevědomí a subjektivita, což činí osobností jen takového člověka, který si je vědom sebe sama jako bytosti a centra vědomí a vůle, což z mysli či osobnosti činí jakousi samostatnou entitu. Jenže přímé ekvivalenty ani základy takto pojaté osobnosti se v antice buď nenalézají, nebo jejich dohledání vyžaduje veliké a leckdy i nestandardní interpretační kroky. Nevýhodou alternativních modelů či výkladů osobnosti, které by mohly mít k antické realitě blíže, je jejich subtilita a závislost na různých filosofických, sociologických, antropologických a psychologických teoriích. Aplikace těchto moderních koncepcí na zcela odlišné prostředí a epochy vyvolává poměrně značné množství potíží a nejasností, a nadto ji mohou provádět jen znalci, kteří tyto teorie dobře ovládají. To je také hlavní důvod, proč v této knize žádný z těchto modelů nebyl zohledněn.“ (s. 343 - 344)

Samozrejme, plne súhlasím s tvrdením, že veľmi záleží na tom, z akých pozícií k téme pristúpime a čo

budeme rozumieť pod osobnosťou. Záleží na tom natolko, že jadro tejto kapitoly by som dal do úvodu práce, konkrétne do časti venovanej metódam, pretože zvolený karteziánsky prístup zásadne ovplyvňuje charakter predchádzajúcich kapitol druhej hlavnej časti knihy (predovšetkým kapitolu *Osobnosť u Homéra*) a implicitne aj viaceré autorove postoje a hodnotenia v jej prvej časti.

Je pravdou, že ak zoberieme do úvahy posledných zhruba 200 rokov chápania osobnosti, bude vplyv karteziánskeho modelu na výklad osobnosti a následne aj na interpretáciu osobnosti v antickom myslení najvýraznejší a najviac smerodajný. Posledné desaťročia však priniesli výraznú kritiku a spochybnenie tohto modelu, a to v rôznych oblastiach filozofie, akými sú napríklad filozofia mysle, jazyka, teória rozhodovania, environmentálna filozofia a pod. (z behaviorálnych pozícií je napr. niečo také ako „centrum vedomia a vôle“ chápané v lepšom prípade ako „čierna skrinka“, v horšom ako naivný, prípadne až škodlivý metafyzický konštrukt).

Čo sa týka spomínaných „alternatívnych modelov“, autor konštatuje, že ich nevýhoda spočíva v ich subtilite a závislosti „na rôznych filozofických, sociologických, antropologických a psychologických teoriách“. To však platí aj pre karteziánsky model, ktorý je tiež subtílly a závislý od (dobových) filozofických, psychologických a ostatných teórií. Rovnako tiež platí, že oba typy modelov – tak karteziánsky, ako aj autorom nepomenované modely „alternatívne“ (nevyhnutne) vyvolávajú značné množstvo problémov a nejasností pri aplikácii na odlišné prostredia a epochy.

Hlavnou nevýhodou zvoleného karteziánskeho modelu je podľa môjho názoru to, že je priveľmi špecifický. Od momentu, kedy sa autor k nemu „prizná“, je čitateľovi jasné, že po zaujatí takejto pozície hodnotenia osobnosti bude nevyhnutne musieť zlyhať akýkoľvek pokus o nájdenie ekvivalentu osobnosti v skúmanom období (telo, *psyché*, tvár, charakter *areté*...). Podobne ako by nevyhnutne zlyhalo hľadanie *res cogitans* a *res extensa*, pred Descartom, alebo, aby som použil príklad z inej oblasti, hľadanie kubizmu pred Braqueom a Picasom. Okrem toho, karteziánsky model osobnosti je natolko rigorózný, že ho má problém naplniť aj väčšina súčasníkov, čo autor na viacerých miestach aj konštatuje (s. 373, 385). Summa summarum, zvolením karteziánskeho prístupu si autor podľa mňa „zabuchol dvere“ pred ďaleko ústretovejším chápaním a hodnotením osobnosti a jej premien v skúmanom období.

Práve uvedenými výhradami však nijako nechcem znehodnotiť analýzy jednotlivých dobových termínov, predstáv a ich premien, ktoré autor v druhej časti svojho textu prináša a ktoré sú štandardne veľmi dobre textovo podložené. Knižka samotná je spracovaná na vysokej akademickej úrovni a dá sa označiť za „povinné čítanie“ pre každého, kto sa témou duše, tela a smrti od Homéra po Platóna hodlá zaoberať.

prof. PhDr. Matúš Porubjak, PhD.
Katedra filozofie a aplikovanej filozofie
Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
e-mail: matus.porubjak@ucm.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6364-2903>